

ВЕТЕРИНАРИЯ И ЖИВОТНОВОДСТВО

УДК 636.933. 2.088

Қ.Ш. НҰРҒАЗЫ, Б.Ә. НҰРҒАЗЫ

ТЯНЬ-ШАНЬ ТАУ ЕТЕГІНДЕ ҚАЗАҚТЫҢ АҚ БАС ТҮҚЫМ МАЛЫН ӨСІРУ

(Қазақ ұлттық аграрлық университеті, Алматы)

Тянь-Шань тау етегі жағдайына әкелінген қазақтың ақ бас түқымды малы жоғары өсімталдық көрсеткені және төлдері қарқынды өскені жөнінде баяндалған. Жайылым жағдайында төлдер тәулігіне орташа есеппен 550-650г қосты, ал 15-17 айлығында олардың тірілей салмағы шамамен 400-450кг құрды. Ересек бұқалардың орташа тірілей салмағы 750-810кг, ал сиырлардікі – 500-610кг құрды. Сиырдың орташа сүттілігі 190-220кг, ал өсімталдығы – 96% болды. Әкелінген қазақтың ақ бас түқымды малының жоғары өсімталдық пен өміршінділік көрсеткіштері олардың жаңа өсіру жағдайына жақсы бейім екенін көрсетті.

Қазақтың ақ бас түқымы Қазақстанда ең кең тараған түқымдардың бірі. Өзінің жоғары ет өнімділігіне, мықты деңе бітіміне және жақсы бейімділігіне байланысты ол біздің еліміздің шығыс, батыс, сондай-ақ орталық облыстарында кеңінен өсіріледі.

Біздің Республикамызда мал шаруашығының негізгі міндеттерінің бірі – ет өндіруді жоғарылату, оның ішінде басым үлеске сиыр еті ие. Аталған өнімнің өндірісін көбейту мал өнімділігін жоғарылату арқылы жүзеге асырылады, сондықтан осы орайда асыл түқымды-селекциялық жұмыстың ролі едөуір арта түседі.

Қазіргі кезде сиыр етін өндіру, негізінен сүтті, арасынан жағдайына қараған түқымдардың бірі – қазақтың ақ бас түқымы. Ет ресурстарын көбейту үшін бірқатар экономикалық және өнімділік ерекшеліктері бар мамандандырылған етті түқымдарды өсіру керек.

Мамандандырылған ет түқымды мал жоғары өнімділігімен әрі еттің сапасымен, тез жетілгіштікпен, азық өніммен өтепетінімен өзгешеленеді. Олардың сойысынан стандартқа сай ауыр салмақты ұша, желінетін бөліктің жоғары шығымы, өте жақсы тері шикізаты алынады.

Қазақстанда жерсіндірілген етті түқымдардың бірі – қазақтың ақ бас түқымы. Алайда өсірілетін етті бағыттағы ірі қара мал түқымдарының үлес салмағы әлі де болса аз. Сол себепті етті түқымдардың асыл түқымды базасын одан әрі кеңейткен жән.

Шет елдерде мамандандырылған етті түқымдарды одан әрі жетілдіру мәселесі етті ірі қара мал шаруашылығына қойылатын заманауи талаптарға сай жаңа типтерді шығару арқылы жүзеге асырылады. Нарық жағдайда, өндіріс тиімділігі өндірістік шығын мен өнім сұранысына байланысты кезде, тауар өндірушілерін өнімділіктің жоғары генетикалық әлеуеті бар асыл түқымды малмен қамтамасыздандырып, оларды ғылыми негізде пайдалану мәселесі арта түседі.

Қазіргі кезде өсірілетін сапасы жақсартылған, бәсекелестікке қабілетті өнім беретін мал түқымдары мен типтерін жетілдіру міндеттін атқаратын селекциялық-асылтүқымды жұмыстың ролі едөуір жоғарылады. Сондықтан да қазақтың ақ бас түқымын өсіру теориялық және практикалық тұрғыдан қызығушылық тудырады.

Қазіргі уақытта біздің мемлекеттік өнімдерінде қазақтың ақ бас түқымын өсіру өте қажет. Біріншіден, жергілікті малды сініре будандастыру арқылы ұрықтандырып, кейіннен «өз ішінде» көбейту мақсатта. Екіншіден, сүтті-етті және етті түқым малын өндірістік будандастыруға.

Қазақстандағы көптеген аймақтардың күрт континентальды климатына қазақтың ақ бас түқымы жақсы бейімделген, ол қатаң қыс пен ыстық жазды жақсы көтереді, табиғи жайылымды тиімді пайдаланады, тез май жинаиды, сонымен қатар оған жоғары көбею қабілеті тән. Сүтті бағыттағы сиыр шаруашылығының дамуы шектеулі қаржыландаудан, азықтық қордың нашарлығынан және сүт өнімдерін сатуға арналған сауда орындарынан қашық орналасқандықтан тежеледі. Ал бұл түқымды өсіру көп қаражатты қажет етпейді және жерді экстенсивті түрде пайдаланатын

аудандарда жоғары сапалы сиыр етін алуға мүмкіндік береді. Сондықтан кең аумақты жайылымдары бар біздің еліміздің аграрлық кешенінің балым міндеттерінің бірі – қазактың ақ бас етті тұқымын өсіру. Оңтүстік аймақта қазактың ақ бас тұқымын өндіретін өндірушілерге деген сұранысты қанағаттандыру үшін репродукторларды өз елімізде құруымыз қажет.

Жамбыл облысы Мерке ауданының «Қалық-Транс-1» ЖШС 2010 жылы Алматы облысынан қазактың ақ бас тұқымын әкелген. Бұл шараның мақсаты өзінің асыл тұқымды табындарын және осы тұқым малының массивтерін құру болды. Сонымен қатар жоспарда жергілікті өнімділігі төмен малмен сініре будандастыру және біздің Республикамызда өсірілетін басқа да етті тұқымдармен өндірістік будандастыру жүргізу де бар.

«Қалық-Транс-1» ЖШС-де бүгінде қазактың ақ бас тұқымының 301 бас ірі қара малы бар, оның ішінде 15 бас бұқа, 106 бас сиыр, 130 бас 12-24 айлық құнажын, 50 бас жасы 6 айға дейінгі құнажын.

Бұл шаруашылықтағы қазактың ақ бас тұқымды малы жоғары жетілгіштік көрсетіп төлдің қарқынды өсуімен ерекшеленеді. Жайылым жағдайында төлдер тәулігіне орташа есеппен 550-650г қосады, ал 15-17 айлығында олардың тірілей салмағы шамамен 400-450кг құрайды. Тұылғаннан 15 айлығына дейінгі жаста тірілей салмағы мынадай болады: туылғанда – 23-25кг; 6 айлығында – 160-170кг; 8 айлығында – 190-210кг; 15 айлығында – 350-390кг. Ересек бұқалардың орташа тірілей салмағы 750-810кг, ал сиырлардікі – 500-610кг құрайды. Сиырдың орташа сұттілігі 190-220кг. Сиырдың өсімталдығы – 96%. Төлдеу мерзімі – көктем айлары. Ауыл шаруашылық мал бейімделуінің негізгі белгісі оның өсімталдығы екені баршаға мәлім. Қоршаған орта жағдайларының өзгерістеріне ол өте сезімтал келеді.

Тянь-Шань тау етегі жағдайында әкелінген жылы қазактың ақ бас тұқымды ірі қара малы өте жоғары өсімталдық көрсетті. Бірінші тұма құнажындардың орташа өсімталдығы 94% болды. Ересек сиырлар өсімталдығы 98%-ды құрды.

Жаңа аймақта мал өміршөнділігінің негізгі критерийлерінің бірі болып белгілі бір уақыт аралығында мал шығынының пайыз көрсеткіші саналады (өлім және лажсыздан сою). Біздің байқауымыз бойынша, жаңадан әкелінген мал арасында шығын пайызы шамалы болды және нормадан асқан жоқ (0,1-02%). Мал шығынының негізгі себебі өндіріске байланысты емес.

Тянь-Шань тау етегі жағдайында қазактың ақ бас тұқымды жоғары өнімді мал табынын құру халықаралықрынокта сұраныска ие арзан бұзау етін өндіруге ықпалын тигізеді. Сонымен қатар бұл тұқымның селекцияға үлкен теориялық және практикалық маңызы бар және оңтүстік аймақта құнды генофонд болып табылады.

Сонымен қазактың ақ бас тұқымды малының өсімталдық пен өміршөнділік көрсеткіштері олардың жаңа өсіру жағдайына жақсы бейім екенін көрсетті.

K.PH. НУРГАЗЫ, B.U. НУРГАЗЫ

РАЗВЕДЕНИЕ КАЗАХСКОЙ БЕЛОГОЛОВОЙ ПОРОДЫ В УСЛОВИЯХ ПРЕДГОРНОЙ ЗОНЫ ТЯНЬ-ШАНЯ

В статье сообщается о том, что завезенные в предгорную зону Тянь-Шаня животные казахской белоголовой породы проявили высокую скороспелость, а молодняк показал повышенную энергию роста. При пастьбищном содержании среднесуточный привес молодняка составил 550-650г, а в возрасте 15-17 месяцев живая масса достигла 400-450кг. Средняя живая масса взрослых быков колеблется в пределах 750-810кг, коров – 500-610кг. Средняя молочность полновозрастных коров составила 190-220кг. Плодовитость коров составила 96%. Установлены высокие показатели плодовитости и жизнеспособности завезенных в новые условия разведения животных казахской белоголовой породы. Они свидетельствуют о достаточной степени их приспособляемости к условиям предгорной зоны Тянь-Шаня.

K.SH. NURGAZY, B.U. NURGAZY

BREEDING KAZAKH WHITE ROCKS IN THE FOOTHILLS OF THE TIEN SHAN AREA

The article reports that were brought to the foothills of the Tien Shan area Razakh white breed animals showed a high maturity, and youngsters showed increased energy growth. When grazing calves daily gain was 550-650g, and at age 15-17 months live weight was 400-450kg. The average live weight of mature bulls in the range 750-810kg and cows – 500-610 kg.

The average milk yield of mature cows was 190-220 kg. Fertility of cows was 96%. Found high rates of fertility and the new conditions viability imported Breeding Kazakh white rock. They show a sufficient degree of flexibility.